

دانشگاه پیام نور

مرکز تهران جنوب

رساله دکتری تخصصی ph.D در رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

مطالعه تطبیقی مشروعیت رمزارزها از منظر حقوق و فقه اسلامی

(مطالعه موردی بیت کوین)

استاد راهنما

دکتر سید محمد صدری

حجة الاسلام و المسلمین دکتر جمشیدی راد

استاد مشاور

دکتر حیدر امیرپور

نگارنده

اکبر ثقفیان

بهار ۱۴۰۲

ب

تاریخ: ۱۴۹۲/۲/۱۵
شماره:
موضوع: ۱۴۹۲/۳/۱۵

صور تجلسه دفاع از رساله دکتری تخصصی

آقای اکبر ثقفیان

دانشجوی رشته الهیات و معارف اسلامی - فقه و مبانی حقوق اسلامی

به شماره دانشجویی ۹۸۰۰۰۰۱۵۷

تحت عنوان: مطالعه تطبیقی رمازرها از منظر حقوقی و فقه اسلامی (مطالعه موردی بیت کوین)

جلسه دفاع رساله دکتری تخصصی نامبرده با حضور هیات داوران در مورخ ۱۴۰۲/۰۳/۱۲ ساعت ۱۱:۳۰ در محل مرکز/واحد

تهران جنوب برگزار و پس از ارزیابی رساله مذکور به شرح زیر ارزیابی گردید:

نمبره نهایی	نمبره دفاع	
۱۹	۱۹	به عدد
۱۹	سند	به حروف
۱۹	درجه	

هیات داوران	نام و نام خانوادگی	مرتبه دانشگاهی	محل خدمت	امضا
استاد راهنما	دکتر سیدمحمد صدری			
استاد راهنما	دکتر محمدصادق جمشیدی راد			
استاد مشاور	دکتر حیدر امیرپور			
استاد داور	دکتر رضا گرمی			
استاد داور	دکتر احمد باقری			
استاد داور	دکتر سیدابوالقاسم نقیبی	پروفسور		
نماینده تحصیلات تکمیلی	میرزا...			

نمبره نامبرده بر اساس بخشنامه‌ها و دستورالعمل‌های مربوط به تساوردهای پژوهشی "مستخرج محاسبه و در تاریخ ۱۳۸۲/۲/۱۵ نهاده شده است.

نام و امضای کارشناس پژوهشی مرکز و واحد

● نمره دستاورد پژوهشی برابر دستور العمل مربوط در هیئت مقرر پس از دفاع تعیین شده و توسط کارشناس پژوهشی محاسبه و نمره نهایی اعلام می گردد.

(*) مهر و امضای رئیس مرکز لواحد حداقل در یک نسخه جهت امور فارغ التحصیلی و بازگزاری در گزارش ۱۷۰۰ سامانه گلستان الزامی است.

(*) دانشجوی می‌تواند حداکثر ۱۲ ماه پس از تاریخ دفاع با ارائه مستندات نسبت به اخذ نمره دستاوردهای پژوهشی اقدام نماید.

نہرن، خیابان انقلاب خیابان
استاد نجات الہی، ترسیلہ بہ
چهار راه سیندہ دانشگاه پیام نور
مرکز نہرن جنوبی بلاک ۲۲۱

تلفن: ۸۴۲۳۴۰۰۰

AAA-3685

کد پستی: ۱۵۹۸۹۹۳۵۱۵

نشانی الکترونیکی:

www.teh-jonub.pnu.ac.ir

jornob@tpnu.ac.ir

بسم خدا

مشور اخلاق پژوهش

با استناد از خداوند سبحان و اعتماد بر این که عالم محضر خداست او به ما راه نماند بر اعمال انسان و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظریه ایست جایگاه دانشگاه در اخلاق و فتنه فرسنگ و فتن بشری، با اعتناء بنیات علمی، کاکلکان و دانشگاه دانشگاه پیام نور تمهیدی شویم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تعکلی کنیم:

- ۱- اصل حقیقت جویی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری بر آن دوری از حرکت پنهان سازی حقیقت.
- ۲- اصل رعایت حقوق: التزام بر رعایت کامل حقوق پژوهشگران (انسان، حیوان و نبات و محیط زیست) و سایر صاحبان حق.
- ۳- اصل مالکیت ملای و مسموی: تمهید بر رعایت کامل حقوق ملای و مسموی دانشگاه و دیگر به کاران پژوهش.
- ۴- اصل منافع ملی: تمهید بر رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن، میسر و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.
- ۵- اصل رعایت انصاف و لیاقت: تمهید بر اجتناب از حرکت جانبداری غیر علمی و حفاظت از اموال، بهمنزات و منابع در اختیار.
- ۶- اصل رازداری: تمهید بر صیانت از اسرار و اطلاعات همرازان افراد، سازمان ها و کشورهای مرتبط با تحقیق.
- ۷- اصل احترام: تمهید بر رعایت حریم با حرمت و انجام تحقیقات و رعایت جانب تعد و خودداری از حرکت حرمت شکنی.
- ۸- اصل ترویج: تمهید بر رواج دانش و استفاده نتایج تحقیقات و انتقال آن به به کاران علمی و دانشجویان به غیر از مولودی که منبع قانونی دارد.
- ۹- اصل برزات: التزام بر برزات جویی از رفتار غیر اخلاقی و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به بلای غیر علمی می آلودند.
- ۱۰- اصل رعایت بهنجاری: ملائمت و تقویت.
- ۱۱- اصل رعایت اصول انقلاب اسلامی.

تأییدیه‌ی صحت و اصالت نتایج

باسمه تعالی

اینجانب **اکبر تقی‌زاده** به شماره دانشجویی **۹۸۰۰۰۰۱۵۷** دانشجوی رشته **فقه و حقوق** مقطع تحصیلی **دکتر** تأیید می‌نمایم که کلیه‌ی نتایج این پایان‌نامه/رساله حاصل کار اینجانب و بدون هرگونه دخل و تصرف است و موارد نسخه‌برداری‌شده از آثار دیگران را با ذکر کامل مشخصات منبع ذکر کرده‌ام. در صورت اثبات خلاف مندرجات فوق، به تشخیص دانشگاه مطابق با ضوابط و مقررات حاکم (قانون حمایت از حقوق مؤلفان و قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی، ضوابط و مقررات آموزشی، پژوهشی و انضباطی ...) با اینجانب رفتار خواهد شد و حق هرگونه اعتراض درخصوص احقاق حقوق مکتسب و تشخیص و تعیین تخلف و مجازات را از خویش سلب می‌نمایم. در ضمن، مسئولیت هرگونه پاسخگویی به اشخاص اعم از حقیقی و حقوقی و مراجع ذی‌صلاح (اعم از اداری و قضایی) به عهده‌ی اینجانب خواهد بود و دانشگاه هیچ‌گونه مسئولیتی در این خصوص نخواهد داشت.

نام و نام خانوادگی: **اکبر تقی‌زاده**
امضا و تاریخ:

۱۴۰۲/۲/۱۳

مجوز بهره‌برداری از پایان‌نامه / رساله

بهره‌برداری از این پایان‌نامه / رساله در چهارچوب مقررات کتابخانه و با توجه به محدودیتی که توسط

استاد راهنما به شرح زیر تعیین می‌شود، بلامانع است:

☐ بهره‌برداری از این پایان‌نامه / رساله برای همگان بلامانع است.

☐ بهره‌برداری از این پایان‌نامه / رساله با اخذ مجوز از استاد راهنما، بلامانع است.

☐ بهره‌برداری از این پایان‌نامه / رساله تا تاریخ ممنوع است.

نام استاد یا اساتید راهنما:

تاریخ:

امضا:

تقدیم به همسر

برای سال‌ها شکیبائی و فداکاری

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات؛ بیان مسئله و تعریف اصطلاحات.....	۲
۱-۱- بیان مسئله تحقیق.....	۲
۱-۱-۱- پیشران فقه و حقوق.....	۲
۱-۱-۲- توقف فقه پویا با مصلحت و ضرورت.....	۳
۱-۱-۳- فقه فناوری‌های نوین در حوزه پول.....	۳
۱-۲- اهمیت و ضرورت تحقیق.....	۴
۱-۳- اهداف تحقیق.....	۶
۱-۳-۱- هدف اصلی.....	۶
۱-۳-۲- اهداف فرعی.....	۶
۱-۴- سؤال‌های تحقیق.....	۶
۱-۴-۱- سؤال اصلی.....	۶
۱-۴-۲- سوالات فرعی.....	۶
۱-۴-۳- فرضیه‌های اصلی و فرعی.....	۷
۱-۵- ساختار تحقیق.....	۸
۱-۶- پیشینه موضوع.....	۸
۱-۷- مطالعه تطبیقی و مطالعات میان‌رشته‌ای.....	۹
۱-۸- فقه و حقوق اسلامی.....	۱۱
۱-۸-۱- معنای لغوی فقه.....	۱۱
۱-۸-۲- تعریف اصطلاحی فقه.....	۱۲
۱-۸-۳- تعریف لغوی حقوق.....	۱۳
۱-۸-۴- تعریف اصطلاحی حقوق.....	۱۳
فصل دوم: موضوع‌شناسی؛ مبانی علمی و فناوری رمزارزها.....	۱۵
۱-۲- فناوری اطلاعات.....	۱۵
۱-۱-۲- نقطه عزیمت.....	۱۵
۱-۲-۲- فناوری اطلاعات به‌عنوان یک راهبرد.....	۱۵
۱-۲-۳- فناوری اطلاعات به‌عنوان مفهوم و فکر.....	۱۶
۱-۲-۴- فناوری اطلاعات به‌عنوان یک سری ابزار.....	۱۶
۱-۲-۵- فناوری اطلاعات به‌عنوان نوآوری.....	۱۶
۱-۲-۶- فناوری اطلاعات همراه با انسان.....	۱۷

۱۷.....	۷-۱-۲- فناوری شخصی سازی
۱۷.....	۲-۲- تعاریف واژگان
۱۷.....	۱-۲-۲- دیجیتال یا الکترونیک؟
۱۸.....	۲-۲-۲- مجازی یا نامحسوس
۱۹.....	۳-۲- مفاهیم پایه ای شبکه
۱۹.....	۱-۳-۲- پروتکل ها یا شیوه نامه نقل و انتقال
۲۱.....	۲-۳-۲- ارتباط همتا به همتا و بیت تورنت
۲۲.....	۴-۲- امنیت
۲۲.....	۱-۴-۲- مثلث امنیت
۲۴.....	۲-۴-۲- تهدیدات امنیتی
۲۵.....	۵-۲- رمزنگاری:
۲۵.....	۱-۵-۲- تعریف رمزنگاری
۲۶.....	۲-۵-۲- انواع رمزنگاری
۲۸.....	۳-۵-۲- رمز یک بار مصرف OTP
۲۸.....	۴-۵-۲- شیوه های کشف رمز
۳۰.....	۵-۵-۲- انواع حملات و هک سامانه
۳۱.....	۶-۵-۲- چگونگی پیاده سازی سازوکارهای امنیتی
۳۱.....	۶-۲- زنجیره بلوکی یا بلاک چین
۳۱.....	۱-۶-۲- نمایی ساده از فناوری زنجیره بلوکی
۳۳.....	۲-۶-۲- نقش بلاک چین در رمزارزها
۳۵.....	۳-۶-۲- الگوریتم اجماع و اثبات کار
۳۶.....	۴-۶-۲- ویژگی های ذاتی و اصلی: اعتماد، قابلیت استفاده، سادگی استفاده
۳۷.....	۵-۶-۲- فن آوری بلاک چین نمونه ای برای سازماندهی روابط
۳۷.....	۶-۶-۲- گسترش مفاهیم فناوری بلاک چین فناوری
۳۸.....	۷-۶-۲- اصول بنیادین اقتصادی: کشف، تخصیص ارزش و بورس
۳۸.....	۸-۶-۲- نقش فناوری بلاک چین در مدیریت
۳۸.....	۷-۲- رمزارز
۳۸.....	۱-۷-۲- تعریف
۴۰.....	۲-۷-۲- تاریخچه رمزارز
۴۱.....	۳-۷-۲- ساختار و انواع رمزارزها
۴۱.....	۱-۳-۷-۲- بیت کوین
۴۳.....	۲-۳-۷-۲- آلت کوین

۴۴.....	۲-۷-۳-۳- اتریوم
۴۴.....	۲-۷-۳-۴- ریپل
۴۵.....	۲-۷-۴- استخراج رمزارزها
۴۶.....	۲-۸-۸- معایب و محاسن رمزارزها
۴۶.....	۲-۸-۱- معایب رمزارزها
۴۶.....	۲-۸-۲- محاسن رمزارز
۴۸.....	فصل سوم: مبانی نظری عقود، التزامات و قراردادها
۴۸.....	۳-۱- فقه و امور نو پیدا (مستحدثه)
۴۹.....	۳-۲- مقدمه‌ای در عقود، قراردادها و التزامات
۵۰.....	۳-۳- اعتباریات در فقه و حقوق
۵۳.....	۳-۳- تعریف عقد در فقه و قانون مدنی
۵۴.....	۳-۳-۱- تعریف فقهی عقد
۵۵.....	۳-۳-۲- تعریف حقوقی عقد
۵۶.....	۳-۳-۳- تقسیم عقد به عقود معین و غیرمعین
۵۷.....	۳-۴- نظریه شخصی و نظریه مادی در التزام و عقد
۶۱.....	۳-۴-۱- تاملی حقوقی در داستان حضرت یوسف (ع)
۶۵.....	۳-۵- حدوث و بقای احکام امضائی
۶۷.....	۳-۶- عقود مرکب یا عقود مختلط
۶۷.....	۳-۷- نقش زمان و مکان در فقه
۶۸.....	۳-۸- تحلیلی حقوقی در تمایز عقود
۶۹.....	۳-۹- مشکله «بعتک منفعة الدار»
۷۱.....	فصل چهارم: رمزارز به مثابه جُعل، حکم فقهی و حقوقی استخراج رمزارزها
۷۱.....	۴-۱- عقود احتمالی استخراج رمزارز
۷۱.....	۴-۱-۱- استخراج رمزارز و اصل حاکمیت اراده
۷۲.....	۴-۱-۱-۱- چیستی اصل حاکمیت اراده
۷۳.....	۴-۱-۱-۲- استخراج رمزارز با اصل حاکمیت اراده
۷۳.....	۴-۱-۲- استخراج رمزارز بر اساس سبق و مسابقه
۷۳.....	۴-۱-۲-۱- سبق و رمایه
۷۷.....	۴-۱-۲-۲- سبق در استخراج رمزارز
	Error! Bookmark not defined.
۷۸.....	۴-۱-۳- هدیه و هبه در فقه و حقوق اسلامی
۷۸.....	۴-۱-۳-۲- رمزارز به مثابه هدیه

۷۸.....	۴-۱-۴- استخراج رمزارز بر اساس عقد اجاره
۷۸.....	۴-۱-۴-۱- چిستی عقد اجاره
۸۰.....	۴-۱-۴-۲- رمزارز بمثابة اجرت
۸۰.....	۴-۱-۵- استخراج رمزارز بر اساس عقد صلح
۸۰.....	۴-۱-۵-۱- چيستی عقد صلح
۸۱.....	۴-۱-۵-۲- صلح بر استخراج رمزارز
۸۱.....	۴-۱-۶- استخراج رمزارز بر اساس حيازت
۸۱.....	۴-۱-۶-۱- ماهيت تملك به حيازت
۸۲.....	۴-۱-۶-۲- تملك رمزارز به حيازت
۸۲.....	۴-۱-۷- تحليل استخراج رمزارز با عقد جعالة
۸۲.....	۴-۲- تحليل فقهي و حقوقي جعالة
۸۲.....	۴-۲-۱- مفهوم شناسي جعالة
۸۳.....	۴-۲-۱-۱- جعالة در لغت
۸۳.....	۴-۲-۲- جعالة در فقه اهل سنت
۸۶.....	۴-۲-۲-۱- جعالة در مذهب شافعي
۸۷.....	۴-۲-۲-۲- جعالة در مذهب مالكي
۸۷.....	۴-۲-۲-۳- جعالة در مذهب حنبلي ها
۸۷.....	۴-۲-۲-۴- جعالة در مذهب حنفيه
۸۷.....	۴-۲-۳- جعالة در فقه اماميه
۸۸.....	۴-۲-۳-۱- ادله جعالة در فقه اماميه
۹۰.....	۴-۲-۳-۲- ادله جعالة در كتاب جواهر الكلام
۹۴.....	۴-۲-۴- جعالة در علم حقوق
۹۴.....	۴-۲-۴-۱- جعالة در حقوق ايران
۹۵.....	۴-۲-۴-۲- جعالة در حقوق برخي كشورها
۹۷.....	۴-۲-۵- ارکان جعالة در مذاهب خمسہ
۹۷.....	۴-۲-۵-۱- ركن اول: صيغه
۹۷.....	۴-۲-۵-۲- ركن دوم: جاعل
۹۷.....	۴-۲-۵-۳- ركن سوم: عامل
۹۸.....	۴-۲-۵-۴- ركن چهارم: عمل
۹۹.....	۴-۲-۵-۵- ركن پنجم: جُعَل
۹۹.....	۴-۲-۶- انواع جعالة
۹۹.....	۴-۲-۶-۱- در جعالة خاص

۱۰۰	۴-۲-۶-۲-در جعاله عام
۱۰۰	۴-۲-۶-۳-اول عامل مشخص در جعاله خاص
۱۰۰	۴-۲-۶-۴-دوم عامل نامشخص در جعاله عام
۱۰۱	۴-۲-۶-۵-مسائل و فروع جعاله
۱۰۱	۴-۲-۷-جعاله عقد است یا ایقاع
	Error! Bookmark not defined. ۴-۲-۸-شرایط عمل جعاله
۱۰۲	۴-۲-۹-تفاوت جعاله و اجاره
۱۰۳	۴-۳-جعاله عقد معین یا عقدی مبتنی بر اصل آزادی اراده
۱۰۳	۴-۴-رمزارز به مثابه جعل
۱۰۵	فصل پنجم: رمزارز به مثابه پول؛ ضرب سکه و اصدار النقود در حقوق و فقه اسلامی
۱۰۶	۵-۱-چستی پول؛ مبانی نظری
۱۰۶	۵-۱-۱-تعریف مفهومی و مصداقی پول
۱۰۷	۵-۱-۲-کارکردهای پول و وظایف آن
۱۰۷	۵-۱-۳-نقش اعتبار در ارزش پول
۱۰۸	۵-۱-۴-پشتوانه پول
۱۱۲	۵-۱-۵-دو نقطه عطف در ارزش گذاری اعتباری پول
۱۱۲	۵-۱-۶-تعیین واحد و مقیاس پول قانونی ایران
۱۱۳	۵-۲-تاریخچه پول و انواع آن
۱۱۳	۵-۲-۱-تاریخچه پول
۱۱۵	۵-۲-۲-پول کالایی فلزی
۱۱۵	۵-۲-۳-اسکناس (پول کاغذی)
۱۱۶	۵-۳-قانون ضرب سکه
۱۱۷	۵-۳-۱-قانون ضرب سکه در ایران
۱۱۸	۵-۳-۲-قوانین پیرامونی در خصوص انتشار اسکناس
۱۱۹	۵-۳-۳-احکام کیفری جعل اسکناس
۱۲۲	۵-۴-اصدار النقود در فقه اسلامی
۱۲۲	۵-۴-۱-ضرب النقود در فقه اهل سنت
۱۲۵	۵-۴-۲-انتشار پول در فقه امامیه
۱۲۸	۵-۵-فقدان اعتبار حاکمیتی در رمزارزها
۱۲۸	۵-۶-نقش فناوری بلاک چین در اصدار النقود
۱۲۸	۵-۶-۱-اعتماد و نظم عمومی با بلاک چین
۱۲۹	۵-۶-۲-سند در نظم نوین فناوری اطلاعات

۱۳۰	 جمع بندی
۱۳۲	 فهرس منابع
۱۳۲	 کتاب‌ها و مجلات
۱۴۲	 منابع انگلیسی
۱۴۲	 منابع اینترنتی

فهرست علایم و کلمات اختصاری

فهرست اشکال

۲۰.....	(شکل ۲-۱:)
۲۲.....	(شکل ۲-۲:)
۲۲.....	(شکل ۲-۳:)
۲۳.....	(شکل ۲-۴:)
۲۵.....	(شکل ۲-۵:)
۲۶.....	(شکل ۲-۶:)
۲۷.....	(شکل ۲-۷:)
۲۷.....	(شکل ۲-۸: مدل ساده رمزنگاری کلید متقارن)
۲۸.....	(شکل ۲-۹: رمزنگاری یک بار مصرف)
۲۹.....	(شکل ۲-۱۰: شمای کلی امنی)
۳۰.....	(شکل ۲-۱۱: شمای کلی حمله های فعال و غیرفعال به شبکه)
۳۴.....	(شکل ۲-۱۲:)
Error! Bookmark not defined.	(شکل ۲-۱۳:)
Error! Bookmark not defined.	(شکل ۲-۱۳:)

فهرست جداول

(جدول ۱-۱): ۵

(جدول ۱-۲): ۸

(جدول ۱-۳): ۳۳

فهرست نمودار

(نمودار ۱-۱: ساختار مباحث) ۸.

چکیده فارسی

یکی از پدیده‌های نوین اقتصادی که در دنیای معاملات و تبادلات تجاری به شدت در حال فزونی است، بهره‌گیری از فناوری از رمزارزهاست. این پدیده، به اشکال مختلفی از وسیله تبادل گرفته تا کالایی که مورد رغبت تا ابزاری برای سرمایه‌گذاری، مورد استفاده قرار گرفته است. این طیف وسیع و چند وجهی رمزارزها، آثار و احکام مختلفی در فقه و حقوق اسلامی دارد و ضرست با کارکردها و نقش‌های مختلف آن، مورد تامل و تعمیق قرار گیرد.

در این رساله، ابتدا چیستی و ماهیت رمزارزها - با همه تنوع آنها - از نگاه فناوری اطلاعات مورد بررسی قرار گرفته است که عنوان «موضوع شناسی» را به خود اختصاص داده است. سپس برخی از مبانی و مبادی معاملات از منظر فقه و حقوق اسلامی مورد بازخوانی قرار گرفته است. نگاه دقیق به معامله با رمزارزها یا معامله رمزارزها، بدون ارائه نظریه‌ای روشن در خصوص مفهوم اعتباریات، تعریف عقد، ناممکن است. این بخش گرچه عهده‌دار مباحث نظری است، نگاه فقیه و حقوق‌دان را مشخص کرده، آثار و نتایج ملموسی به دنبال خواهد داشت.

یکی از مباحث بنیادین در خصوص رمزارزها، ایفای نقش پول برای رمزارزهاست. در این تلقی، رمزارز همچون «پول» در معاملات و تبادلات تجاری، وسیله‌ای برای مبادله، معیاری برای سنجش ارزش، راهی برای حفظ و ذخیره ارزش، و سرانجام ابزاری برای پرداخت تعهدات خواهد بود. دو نکته در این مبحث مورد نظر است: نخست اثبات امکان فرض رمزارز به مثابه پول و دوم بررسی حکم تولید پول است که در فقه «اصدار النقود» و در قوانین موضوعه «چاپ پول» نامیده می‌شود. روشن است که در صورت تلقی رمزارز به مثابه کالا یا دارائی نامحسوس، مسائل و مباحث دیگری مطرح خواهد شد.

و سرانجام با غمض نظر از تمامی تلقی‌ها و برداشت‌های اقتصادی از رمزارزها، تولید رمزارز بر اساس چه نوع رابطه حقوقی قابل تبیین است؟ زمانی که رمزارز به شکل اعتباری پدید می‌آید، چه نوع قرارداد و عقدی میان شبکه - به عنوان ارائه دهنده - و استخراج کننده رمزارز، محقق شده است؟ در چند سال اخیر به ویژه در میان فقهای اهل سنت، این رابطه حقوقی در شکل برخی از عقود اسلامی ترسیم شده است. فقهای امامیه هم از میان عقود معین و مسماء، چندین احتمال را بیان کرده‌اند که محتمل‌ترین آن عقد «جعاله» است. انطباق استخراج رمزارز بر اساس عقد جعاله یک مطالب است و ماهیت عقد جعاله به عنوان یکی از عقود معین مطلب دیگری است که بر فرض تسالم بر نکته اول، موضوع دوم با استناد به ادله مشروعیت جعاله، محل تردید قرار گرفته است.

فصل اول: کلیات؛ بیان مسئله و تعریف اصطلاحات

در این رساله، به مطالعه تطبیقی مشروعیت رمازرها از منظر حقوق و فقه اسلامی و مطالعه موردی رمازرز بیت‌کونین - به عنوان یکی از مشهورترین و پرکاربردترین رمازرز - پرداخته شده است. در فصل نخست، پس از بیان مسئله و سؤالات و فرضیه‌ها، به معانی اصطلاحات به کار برده شده در این رساله و تاریخچه بعضی از کلیدواژه‌ها، پرداخته می‌شود.

۱-۱- بیان مسئله تحقیق

ضروری است در ابتدای رساله، ضمن تأمل به نقش متقابل جامعه و فقه داشته، نگاهی اجمالی به رمازرز و فناوری اطلاعات، افکنده شود.

۱-۱-۱- پیش‌ان فقه و حقوق

«اَعمال» و «وقایع» حقوقی در کنار «استفتاهای» فقهی دو پیش‌ان مهم در توسعه علم حقوق و دانش فقه اسلامی هستند. اگر چه یافتن شق ثالثی برای تغییر وضع حقوقی محتمل است، اما در منابع حقوقی غالباً از «اَعمال» و «وقایع» به لسان حصر یاد می‌کنند. اَعمال و وقایع حقوقی منشا روابط حقوقی و مسوولیت بین اشخاص است با این تفاوت که اَعمال حقوقی ماهیتی اعتباری دارند، اما وقایع حقوقی، دارای ماهیتی حقیقی در معنای عام هستند (فصیحی زاده، ۱۳۹۴، ۲۵).

از این منظر، فقیه و حقوقدان، مرجعی برای پاسخگویی به اموری‌اند که با خواست و اراده انسان‌ها یا به سبب شرایط و اوضاع، شکل گرفته است. شاید در حوزه حقوق، بیش از این مطلوب نباشد، اما فروکاهش و تقلیل فقه به فقهی که بر مدار استفتا و پاسخ به امور مستحدثه شکل گرفته است، روایت نازل‌ای از تعالی فقه و پویایی آن است. فقه، فقط با قدرت پاسخگویی، به پویائی نمی‌رسد، بلکه با ارائه «الگو» و «نظریه»، به نقطه کمال خود می‌رسد. از اینجا آشکار می‌شود که نسبت فقه و جامعه، نسبتی متقابل است: گاهی نیاز جامعه بر فقیه عرضه شده و فقه متحول می‌شود؛ و گاهی فقیه، الگوی خویش در مدیریت روابط اجتماعی را عرضه می‌کند که سبب دگرگونی در مناسبات اجتماعی می‌شود. تغییر فقه با نیاز جامعه چندان عجیب نیست، اما تکامل جامعه با فقه، وادی دیگری است.

از اینجا به دو ساحت فقه می‌توان دست یافت: فقه مستحدثی و فقه الگوئی و یا فقه استفتائی و فقه افتائی. بین رشد «دانش» با پرسش و رشد «علم» با نظریه، فاصله عمیقی است. نظریه «ولایت فقیه» و فتوای تاریخی و بی‌بدیل «حرمت تنباکو» را می‌توان در این دو ساحت، جای داد. هر چند حوزه تأثیر آن فتوی، بسیار گسترده بود ولی نظریه ولایت فقیه، در مدار ارائه نگره‌ای نوین بود که محصولش «نظام» است.

۱-۲- توقف فقه پویا با مصلحت و ضرورت

فقه اسلامی - از جنبه حکمرانی و حقوقی - بیشتر از هر نظام سیاسی و حقوقی دیگر، با چالش جدی تطابق با تحولات جهان، مواجه شده است. این تطابق - و به قول استاد شهید مرتضی مطهری (۱۲۹۸-۱۳۵۸) مقتضیات زمان^۱ (مطهری، ج ۱، ص ۱۰) - دو نگاه افراطی و تفریطی را به دنبال داشته است. گاهی عَلم مخالفت با لزوم تطابق برافراشته شده است و شدیداً به حفظ اسلام در شکل نخستین آن تکیه شده است؛ و گاهی نیز با نگاهی افراطی، همه اصول و قواعد اسلامی و فقهی در این تطابق، ذبح شده است که «الضرورات تبیح المحظورات». مجالی برای بررسی این قاعده بنیان فکن، در این رساله نیست، ولی به همین قدر بسنده می‌شود که فقهی که صرفاً بر پایه «مصلحت» و بر بنیان «ضرورت» استوار باشد، انسداد باب تحقیق و تعمیق را در پی دارد. گمشده ما در مسائل مستحدثه و نوپیدا، نه صرف پاسخ دادن و نه تمسک به مصلحت و ضرورت زمانه، بلکه بهانه‌ای برای دستیابی به مفاهیم عمیق فقهی و کشف حقایق پنهان و استنباط اصولی است که سنگ بنای فقه پویا را تشکیل می‌دهد.

با این نگرش، در مساله رمزارزها و احکام آن، نه شایسته است با تعهد به تصلب نصوص، یکسره آن را کنار زد؛ و نه زینده است که همه قواعد فقهی را با ابزار مصلحت و ضرورت، در گوشه‌ای نهاد. فقه پویا محتاج کشف مبانی جدید و اصولی نوین و البته منطبق با شرایط روز است. لذا در این رساله، پاسخ نهائی «حرمت یا حلیت معامله با رمزارزها» نیست؛ بلکه غرض اصلی، تابش نورافکنی «نوپیدا» برای یافتن زوایای «ناپیدای» فقه است.

۱-۳- فقه فناوری‌های نوین در حوزه پول

در سال‌های اخیر و با رشد فناوری اطلاعات، پدیده‌های شگرفی شکل گرفته، گاه و بیگاه، حوزه فقه و حقوق را به چالش کشیده‌اند. شاید اولین کسی که امکان عکس‌برداری^۲ را در تلفن‌های همراه پیشنهاد داد، گمان نمی‌کرد که متفکران حوزه‌های فلسفی، حقوقی و فقهی را با پرسش سهمگین به نام «حریم خصوصی» مواجه خواهد کرد.

ایجاد ابزارهای نوین برای انجام معاملات و شیوه‌های نوین پرداخت، یکی از این پدیده‌هاست. در دنیای تجاری، بیش از سه دهه است که دنیا با پدیده‌های جدید در حوزه «پول» مواجه شده است. رمزارز، پول الکترونیکی، پول مجازی و امثال آنها، واژه‌هایی هستند - که بدون تمایز دقیق علمی - به کرات از رسانه‌ها شنیده می‌شود. همچنین هر روز اخباری از صعود و نزول شگرف بیت‌کوین - بعنوان مشهورترین رمزارز - هر سرمایه‌گذاری

۱ - این عنوان در انتشار مکتوب سخنرانی شهید استاد مرتضی مطهری در سال ۱۳۵۱ در انجمن اسلامی پزشکان که برای اولین بار در سال ۱۳۶۴ منتشر شد، انتخاب گردید؛ اما ناشر محترم در چاپ مجدد اثر در سال ۱۳۸۱؛ عنوان «اسلام و نیازهای زمان» را برگزیده است. ر.ک: مرتضی، مطهری، (بی‌تا). اسلام و نیازهای زمان (ج ۱). صدرا.

۲ - در سال ۱۹۹۷ فلیپ کان با همکاری شرکت ژاپنی شارپ اولین گوشی دوربین دار را طراحی کرد و این گوشی در نوامبر ۲۰۰۰ روانه بازار شد. عرضه این گوشی ۷۴ گرمی زمینه آغاز بزرگ‌ترین تحول در دنیای تلفن همراه بود. چراکه از آن پس شرکت‌های بزرگی همچون سامسونگ و اپل به اهمیت وجود دوربین در گوشی‌های تلفن همراه پی برده و شروع به نوآوری برای بهتر کردن ایده اولیه کردند.